

Retouradres: Postbus 19157, 2500 CD Den Haag

Aan
De voorzitter van de commissie Bestuur

Uw kenmerk

Ons kenmerk
RK/2017.18 / RIS 297664

Doorkiesnummer
070-3532048

E-mailadres
rekenkamer@denhaag.nl

Aantal bijlagen
4

Datum
22 augustus 2017

Onderwerp:
Reactie over opvolging raadsbesluit Moeite met afstand

Geachte mevrouw Özmen,

Naar aanleiding van het Beleidskader Verbonden Partijen 2017 (RIS 296919) dat op 13 juni 2017 voor instemming naar de raad is gezonden en de tweede Jaarrapportage van de Haagse Verbonden Partijen (RIS 297282) dat op 30 juni 2017 aan de raad is aangeboden, is de rekenkamer nagegaan in hoeverre hiermee opvolging is gegeven aan het raadsbesluit (RIS 289196) van 11 februari 2016 dat naar aanleiding van ons onderzoek "Moeite met afstand" naar de verbonden partijen is genomen.

In algemene zin constateert de rekenkamer dat het college het raadsbesluit niet uit het oog heeft verloren. Aan verschillende onderdelen uit het raadsbesluit is dan ook invulling gegeven. Ook rapporteert het college in het raadsvoorstel bij het Beleidskader Verbonden Partijen over de wijze waarop er invulling is gegeven aan het raadsbesluit. De rekenkamer heeft deze terugkoppeling, het Beleidskader, de Jaarrapportage en de Paragraaf Verbonden partijen in de Programmabegroting 2017-2020 (RIS 294957) nader bestudeerd en zag aanleiding om u via deze brief te informeren over de opvolging van het raadsbesluit.

Hieronder beschrijven wij per onderdeel van het raadsbesluit hoe het college hieraan opvolging geeft en waar de rekenkamer nog punten voor verbetering ziet.

Raadsbesluit punt 1

Om in de Verordening Financieel Beheer en Beleid op te nemen dat:

- a. **Het college eenmaal in de vier jaar een Nota Verbonden Partijen aan de raad aanbiedt en dat de raad deze vaststelt.**
- b. **Het college iedere collegeperiode een herijking voor alle deelnemingen uitvoert en dat deze herijking ter kennisname wordt aangeboden aan de raad.**
- c. **Het college in een ontwerpbesluit tot oprichting van, of deelname in een verbonden partij minimaal opneemt:**
  - i. **de expliciete koppeling van het doel van de verbonden partij aan een gemeentelijk doel;**
  - ii. **de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;**
  - iii. **het motief om deel te nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;**
  - iv. **de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;**
  - v. **de herijkings- of evaluatiemomenten.**

Stand van zaken

De Verordening Financieel Beheer en Beleid is zoals het college in zijn terugkoppeling op het raadsvoorstel aangeeft nog niet aangepast. In het beleidskader is één op één de tekst uit dit onderdeel van het raadsbesluit opgenomen en is aangegeven dat dit bij de eerstvolgende aanpassing in de verordening zal worden opgenomen. Wanneer de verordening wordt aangepast wordt niet aangegeven.

Raadsbesluit punt 2

Het college op te dragen om de informatievoorziening over de Verbonden partijen te verbeteren door:

- a. Het Expertise Centrum Verbonden partijen een actueel register met Verbonden partijen bij te laten houden, waarin naast de informatie uit artikel 15 lid 2 van het BBV ook de volgende informatie is opgenomen:
  - i. de expliciete koppeling aan gemeentelijke doelen en de mate van doelrealisatie;
  - ii. de risico's en beheersmaatregelen, en de exit-mogelijkheden;
  - iii. het motief om deel te (blijven) nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen;
  - iv. de betrokkenheid en wijze van informatievoorziening aan de raad;
  - v. de herijkings- of evaluatiemomenten.
- b. Ten behoeve van de paragraaf Verbonden partijen vanuit het register met Verbonden partijen een actuele lijst met verbonden partijen op te stellen, waarin de minimale BBV vereisten en de onderwerpen onder a. zijn opgenomen. En voorts te verwijzen naar de Nota Verbonden Partijen voor wat betreft de visie en beleidsvoornemens (BBV art. 15 a/b). NB Een ingevuld voorbeeld voor de verbonden partij InnovationQuarter is opgenomen in de bijlage bij dit voorstel.

Stand van zaken

Onderdeel 2.a: jaarrapportage / register Verbonden partijen

Het college geeft in zijn terugkoppeling over de opvolging van het raadsbesluit niet expliciet aan of en hoe de BBV-vereisten uit artikel 15 lid 2¹ een plek hebben in de jaarrapportage (door het college bedoeld als een actueel register Verbonden Partijen). De minimale BBV-vereisten komen in de jaarrapportage ook niet of niet expliciet aan de orde.

Hoewel het college in zijn terugkoppeling aangeeft dat de volledige opsomming 2.a. i t/m v uit het raadsbesluit in de jaarrapportage is opgenomen constateert de rekenkamer dat dit slechts ten dele het geval is.

Onderdeel 2.b: paragraaf Verbonden partijen

De verplichte BBV-vereisten worden allemaal in de paragraaf verbonden partijen vermeld. Voor wat betreft een deel van de hierbij opgenomen informatie constateert de rekenkamer echter dat nog dezelfde type fouten worden gemaakt als eerder in het rekenkameronderzoek zijn geconstateerd.

De uitwerking van de opsomming 2.a. i t/m v uit het raadsbesluit ontbreekt nagenoeg volledig in de paragraaf Verbonden partijen.

Aansluiting jaarrapportage en paragraaf

Hoewel in het raadsbesluit is opgenomen dat ten behoeve van de paragraaf Verbonden partijen vanuit het register met Verbonden partijen (volgens het college is dit de Jaarrapportage) een actuele lijst met verbonden partijen wordt opgesteld, constateert de rekenkamer dat er verschillen bestaan tussen de jaarrapportage en

¹ In artikel 15, lid 2 van het BBV staan de volgende (minimale) informatievereisten genoemd voor de lijst verbonden partijen zoals moet worden opgenomen in de paragraaf verbonden partijen: a) de wijze waarop de provincie onderscheidenlijk de gemeente een belang heeft in de verbonden partij en het openbaar belang dat ermee gediend wordt; b) het belang dat de provincie onderscheidenlijk de gemeente in de verbonden partij heeft aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar; c) de verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemd vermogen van de verbonden partij aan het begin en aan het einde van het begrotingsjaar; d) de verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij in het begrotingsjaar; e) de eventuele risico's, als bedoeld in artikel 11, eerste lid, onderdeel b, van de verbonden partij voor de financiële positie van de provincie onderscheidenlijk gemeente.

de paragraaf Verbonden partijen én dat alle overzichten gezamenlijk nodig zijn om inzicht te krijgen in alle beschikbare informatie over verbonden partijen.

Visie en beleidsvoornemens

Met het voornemen om in de paragraaf verbonden partijen te verwijzen naar het beleidskader voor wat betreft visie en beleidsvoornemens gaat het college dit punt uit het raadsbesluit opvolgen.

Toelichting

In de tabel in [bijlage 1](#) is opgenomen in hoeverre de BBV-vereisten zijn opgenomen in de Jaarrapportage Verbonden Partijen en de paragraaf Verbonden partijen, in hoeverre deze overeenkomen en waar de tekortkomingen zitten. In [bijlage 2](#) is dit voor de opsomming 2.a i t/m v eveneens in tabelvorm opgenomen.

Om de informatiewaarde van de lijst met verbonden partijen voor de raad te vergroten is bij het raadsvoorstel uit 2016 is een door de rekenkamer ingevuld voorbeeld voor de verbonden partij InnovationQuarter opgenomen. Dit voorbeeld is op basis van de meest recente informatie uit de jaarrapportage en de paragraaf verbonden partijen bijgewerkt en als [bijlage 3](#) bij deze brief gevoegd en illustreert hoe de informatiewaarde voor de raad in de jaarrapportage (het register) Verbonden partijen verder kan worden vergroot.

Raadsbesluit punt 3

Het college op te dragen om voor de raad, op basis van het Beleidskader Verbonden Partijen, een kaderstellende Nota Verbonden Partijen op te stellen en daarin onder andere op te nemen:

- a. de te hanteren definities voor de informatie die onder aanbeveling 2.a wordt genoemd inclusief de definities uit het BBV;**
- b. een afwegingskader die niet alleen de te maken keuzes schetst, maar ook de inhoudelijke afwegingen, gronden en criteria waarmee deze keuzes gemaakt kunnen worden.**

Stand van zaken

Het college heeft aan het algemene deel invulling gegeven door een Beleidskader Verbonden Partijen op te stellen en de vaststelling hiervan aan de raad over te laten.

Met betrekking tot onderdeel 3.a zijn ook de te hanteren definities uit het BBV toegelicht. Een uitwerking van de te hanteren definities voor de opsomming i t/m v genoemd onder punt 2.a is in het beleidskader echter niet uitgewerkt.

Voor wat betreft onderdeel 3.b van het raadsbesluit heeft het college een meer uitgewerkt afwegingskader met inhoudelijke afwegingen en gronden opgesteld om tot deelname over te gaan. Een checklist met criteria wat per vraag uit het afwegingskader de voor- en nadelen zijn van verbonden partijen ten opzichte van andere uitvoeringsvormen (zoals het zelf uitvoeren, het verstrekken van opdrachten of het verlenen van subsidies) is niet in het beleidskader opgenomen.

Toelichting

Voor wat betreft onderdeel 3.b van het raadsbesluit bevat het voorgestelde Beleidskader Verbonden Partijen 2017 een afwegingskader dat een nadere uitwerking is van het voorgaande afwegingskader dat de rekenkamer in het kader van het rekenkameronderzoek “Moeite met afstand” heeft beoordeeld. In hoofdstuk 2 van het beleidskader zijn verschillende inhoudelijke afwegingen en gronden opgenomen die meegenomen kunnen worden in het besluit om al dan niet tot deelname over te gaan. Een vergelijking met andere vormen om uitvoering te geven aan de achterliggende doelen van de gemeente is niet uitgewerkt.

Raadsbesluit punt 3.1

Het college op te dragen de raad onverwijld te rapporteren over het antwoord van de Commissie BBV op de geformuleerde vraag² hieromtrent (zie RIS 291580) en daarbij gemotiveerd al dan niet een wijzigingsvoorstel op de Nota Verbonden Partijen voor te leggen aan de raad.

Stand van zaken volgens de rekenkamer

Het raadsbesluit om de raad te informeren over het antwoord van de Commissie BBV is opgevolgd. De Commissie BBV geeft in haar antwoord aan dat wanneer er naast een bestuurlijk belang enkel sprake is van een subsidierelatie er géén sprake is van een Verbonden Partij.

Echter, de commissie BBV beveelt aan om over partijen waar naast een bestuurlijk belang sprake is van een overwegende bekostiging (door bijvoorbeeld subsidie), deze organisaties apart in de paragraaf Verbonden Partijen te plaatsen en hierbij dezelfde informatie op te nemen als voor de verbonden partijen. Deze aanbeveling wordt door het college niet opgevolgd.

In de jaarrapportage heeft het college een lijst van 22 organisaties opgenomen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft. Uit de lijst is niet op te maken of er sprake is van een subsidierelatie, omdat deze enkel bestaat uit een opsomming van de organisaties en geen verdere informatie bevat. Ook is de lijst incompleet.

Toelichting

De rekenkamer heeft de vernieuwde BBV notitie en de gemeentelijke consultatie ingezien. De Commissie BBV licht hierin toe dat *“Indien er structureel sprake is van een overwegende bekostiging (red. door begrotingsfinanciering, subsidie en/of overeenkomst van opdracht) van (activiteiten van) de organisatie gezien het maatschappelijk of algemeen belang in combinatie met een bestuurlijk belang, dan vindt de commissie BBV vermelding van deze organisatie in de paragraaf verbonden partijen op zijn plaats.”* Hiervoor beveelt de commissie aan een extra categorie ‘organisaties met een bestuurlijk belang en een maatschappelijk of algemeen belang’ aan de paragraaf verbonden partijen toe te voegen en deze te vullen volgens de vereisten uit BBV artikel 15 lid 2.³ Het college geeft in zijn terugkoppeling aan dat deze organisaties niet in de paragraaf Verbonden partijen opgenomen zullen worden.

Het college heeft wel in de jaarrapportage Verbonden partijen een lijst van 22 organisaties opgenomen waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft. Dit is echter enkel een lijst met namen van deze organisaties en bevat geen nadere informatie over deze organisaties. Hierdoor is niet inzichtelijk of voor deze organisaties sprake is van structurele bekostiging door onder andere subsidies. Voor die organisaties waar sprake is van structurele bekostiging wordt eveneens niet over de door de BBV-commissie aanbevolen informatie gerapporteerd.

Voor drie organisaties van de lijst (Businesspark Haaglanden, WFIA en The Hague Security Delta) is in het eerdere rekenkameronderzoek geconstateerd dat er een subsidierelatie bestaat naast het bestuurlijk belang. Daarnaast ontbreekt in de lijst van organisaties de Stichting Holdingfonds Economische Investerings Den Haag (HEID) waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft en eveneens sprake is van een subsidierelatie.⁴

² In het voorstel bij het Beleidskader Verbonden Partijen 2017 geeft het college aan de Commissie BBV geconsulteerd te hebben met de vraag *“Kwalificeert u de relatie tussen de gemeente en een instelling waarin de gemeente een bestuurlijk belang heeft, waarbij de financiële relatie een subsidieverstreking is dan wel een (niet-verhaalbare) bijdrage, als een verbonden partij in de zin van het BBV?”*

³ Commissie BBV, ‘Notitie verbonden partijen’, oktober 2016

⁴ In de programmarekening 2016 is HEID uitgebreid opgenomen in de paragraaf verbonden partijen onder het kopje ‘overige verbonden partijen’ met de toelichting dat *“gezien de aard van de organisatie besloten (is) HEID facultatief toe te lichten”*. In de jaarrapportages en de paragraaf verbonden partijen in de begroting 2017 staat HEID niet toegelicht als verbonden partij.

Raadsbesluit punt 4

Het college op te dragen om op korte termijn de uitgangspunten van goed bestuur bij verbonden partijen te hanteren en om:

- a. de vermenging van opdrachtgeversrollen en eigenaarsrollen van bestuurders en ambtenaren in verbonden partijen te beëindigen;
- b. bij de rol van ambtenaren als bestuurder in verbonden partijen in principe 'nee' te hanteren, waarbij het college de raad in de gelegenheid stelt om haar wensen en bedenkingen te uiten ten aanzien van voorgenomen uitzonderingen;
- c. de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen;
- d. bij verbonden partijen te pleiten de bevoegdheden van bestuurders waar nodig te begrenzen en er bij hen op aan te dringen waar bevoegdheden ook buiten de verbonden partij relevant zijn deze bevoegdheden en de beperkingen daarin ook in de kamer van koophandel op te nemen;
- e. de raad vervolgens te informeren over de uitkomsten van punten a, b, c en d.

Stand van zaken volgens de rekenkamer

Het raadsbesluit is op dit onderdeel ten dele opgevolgd:

- a. Of de beëindiging van rolvermenging van bestuurders én ambtenaren conform de strekking van het raadsbesluit daadwerkelijk is beëindigd, wordt uit het beleidskader, het raadsvoorstel en de jaarrapportage niet helder. Dit terwijl het college aangeeft dat punt a is uitgewerkt in het beleidskader. Het beleidskader schetst alleen de wijze van rolscheiding bij bestuurders.
- b. In de jaarrapportage is niet per verbonden partij opgenomen of de rol van ambtenaren in de rol van bestuurder voor de andere verbonden partijen is afgebouwd. Het beleidskader maakt daarnaast een voorbehoud dat de raad mogelijk soms pas na de benoeming de gelegenheid krijgt zijn wensen en bedenkingen te uiten. Dit is niet in lijn met het raadsbesluit dat spreekt over voorafgaand aan de benoeming.
- c. Uit de jaarrapportage is niet expliciet op te maken in hoeverre ambtenaren een toezichthoudende rol vervullen bij een verbonden partij en/of dat deze rol beëindigd is/wordt. Daarnaast geeft het college aan legitiem tot stand gekomen benoemingsafspraken te eerbiedigen. Aangezien de raad heeft besloten om de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen en hierop geen uitzonderingen worden gemaakt, wordt met hetgeen in het beleidskader staat geen opvolging gegeven aan het raadsbesluit.
- d. Het college heeft dit onderdeel ingevuld door de verantwoordelijkheid hiervoor bij de verbonden partijen neer te leggen. Het college lijkt hier bij de verbonden partijen niet verder op aan te willen dringen. Het college rapporteert daarnaast niet of en in hoeverre het gelukt is de bevoegdheden van bestuurders te begrenzen.
- e. Zie a t/m d: het college rapporteert niet in hoeverre het gelukt is om de uitgangspunten van goed bestuur bij verbonden partijen te hanteren.

Toelichting

In de tabel in [bijlage 4](#) wordt puntsgewijs ingegaan op de opvolging van de punten a t/m e.

Raadsbesluit punt 5

Het presidium te vragen om na te gaan of er voldoende waarborgen zijn dat de besluiten van de raad conform de verordeningen van de raad worden genomen en dat bij aanpassingen in verordeningen alle aanpassingen zichtbaar zijn gemaakt en toegelicht.

Stand van zaken volgens de rekenkamer

Het presidium onderschrijft de noodzaak tot het zichtbaar maken van alle aanpassingen bij wijzigingen van verordeningen. Ook heeft het presidium aangegeven met het college te overleggen hoe in de toekomst dit nog beter te waarborgen is, met als uitgangspunt dat het ten principale aan het college is de kwaliteit van de eigen stukken te waarborgen.⁵ Het college geeft aan dat het een verzoek van de raad aan het presidium is en dat in het raadsvoorstel niet op dit dictumpunt wordt ingegaan.

Tot slot

Wij hopen met het voorgaande meer inzicht te hebben gegeven in de wijze waarop het college het raadsbesluit over de aanbevelingen van de rekenkamer heeft uitgevoerd en dat u dit betreft bij de behandeling van het voorstel van het college om in te stemmen met het aangepaste Beleidskader Verbonden Partijen 2017.

Met vriendelijke groet,

Watze de Boer
voorzitter

⁵ RIS290880 Besluitenlijst van de commissie Bestuur van 28 januari 2016

Bijlage 1 Wijze waarop onderdelen a t/m e uit artikel 15, lid 2 van het BBV zijn opgenomen in de jaarrapportage en de paragraaf verbonden partijen.

Art. 15, lid 2:	Jaarrapportage 2017	Paragraaf Verbonden Partijen Begroting 2017
a.	De wijze waarop de gemeente een belang heeft wordt niet expliciet genoemd, maar is als onderdeel van andere onderwerpen gedeeltelijk te achterhalen (het financieel belang is bijvoorbeeld vaak af te leiden uit wat er bij financiële risico's staat genoemd). Het openbaar belang dat wordt gediend wordt niet expliciet genoemd, maar is bij verschillende verbonden partijen op te maken uit wat er bij de doelstelling staat vermeld.	In de paragraaf worden het bestuurlijk belang, financieel belang en openbaar belang afzonderlijk aangeduid. Voorts valt op dat nog dezelfde type fouten voorkomen die te maken hebben met wisselende/verkeerde interpretaties ten aanzien van deze termen en die ook in het rekenkameronderzoek zijn geconstateerd. Zo worden er bijvoorbeeld fouten gemaakt met het gebruik van de termen 'bestuurlijk belang', 'financieel belang' en 'aandelen belang' bij onder meer de verbonden partijen The Hague Trains Holding, Wigo4it en NV ADO Den Haag.
b.	Het (financiële) belang dat de gemeente aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar in de verbonden partij heeft komt niet expliciet terug in de jaarrapportage. Een financieel belang is vaak indirect af te leiden (zie ook punt a), maar een verandering in de omvang gedurende het jaar komt niet aan de orde.	Het nominale belang en aandelenbelang dat de gemeente aan het begin en de verwachte omvang aan het einde van het begrotingsjaar in de verbonden partij heeft, wordt in een overzichtstabel met daarin alle verbonden partijen aangegeven.
c.	De verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemde vermogen aan het begin en einde van het begrotingsjaar komt niet terug in de jaarrapportage.	De verwachte omvang van het eigen vermogen en het vreemde vermogen aan het begin en einde van het begrotingsjaar wordt in een overzichtstabel met daarin alle verbonden partijen aangegeven.
d.	De verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij komt niet terug in de jaarrapportage.	De verwachte omvang van het financiële resultaat van de verbonden partij wordt in een overzichtstabel met daarin alle verbonden partijen aangegeven.
e.	De eventuele risico's als bedoeld in artikel 11.1, b komen niet terug in de jaarrapportage.	Per verbonden partij worden materiële risico's gerapporteerd. Het college geeft aan dat dit risico's zijn van de verbonden partij welke zodanig zijn dat ze de financiële positie van de gemeente kunnen raken. Deze definitie komt overeen met art. 11.1, b van de BBV.

Tabel 1 Wijze waarop onderdelen a t/m e uit artikel 15, lid 2 van het BBV zijn opgenomen in de jaarrapportage en de paragraaf verbonden partijen.

Bijlage 2 Mate waarin de punten 2.a. i t/m v uit het raadsbesluit zijn opgenomen in de jaarrapportage en de paragraaf verbonden partijen.

Punt:	Jaarrapportage 2017	Paragraaf Verbonden Partijen Begroting 2017
i.	Bij 19 van de 28 verbonden partijen in de jaarrapportage is naast de doelstelling van de verbonden partij ook een gemeentelijke doelstelling opgenomen. De mate van doelrealisatie is niet opgenomen.	Het genoemde doel betreft het doel van de verbonden partij. Er is geen (expliciet gemaakt) gemeentelijk doel opgenomen. Ook de mate van doelrealisatie ontbreekt.
ii.	Financiële risico's (bedragen) zijn bij alle verbonden partijen opgenomen, evenals een risicoscore op basis van het risicomodel. Het risicomodel dat gebruikt wordt in de jaarrapportage om te komen tot een risicoscore biedt een visuele indicatie. Middels een toelichting wordt e.e.a. nader uitgediept. Inhoudelijke risico's (bijv. doelrealisatie) zijn niet/nauwelijks genoemd. Beheersmaatregelen worden niet altijd genoemd. De exit-mogelijkheden ontbreken.	Inhoudelijke risico's worden niet benoemd. Beheersmaatregelen en exit-mogelijkheden zijn eveneens niet opgenomen. Materiële risico's worden wel genoemd (zie tabel 1 punt e), en doen zich bij geen van de verbonden partijen voor. Dit terwijl er bij alle verbonden partijen weldegelijk sprake is van (afgedekte en/of te beheersen) risico's. Door enkel te rapporteren over materiële risico's wordt hier geen inzicht in verschaft voor de raad.
iii.	Het motief om deel te (blijven) nemen aan de verbonden partijen en de taak niet zelf uit te voeren, uit te besteden of hiervoor subsidie te verlenen komt niet terug in de jaarrapportage.	Dit onderdeel komt niet terug in de paragraaf verbonden partijen.
iv.	Bij elke verbonden partij staat de wijze van de informatievoorziening aan de raad genoemd.	Dit onderdeel komt niet terug in de paragraaf verbonden partijen.
v.	Bij elke verbonden partij staat het meest recente evaluatiemoment, dan wel wanneer er een evaluatie gepland staat of het feit dat (vooralsnog) geen evaluatie gepland is.	Dit onderdeel komt niet terug in de paragraaf verbonden partijen.

Tabel 2 Mate waarin de punten 2.a. i t/m v uit het raadsbesluit zijn opgenomen in de jaarrapportage en de paragraaf verbonden partijen.

Voor wat betreft punt 2.a.i geeft het college aan dat vanaf de begroting 2017 de koppeling tussen verbonden partijen en beleidsdoelen onderdeel zal uitmaken van de programmateksten. Alhoewel dit niet overeenstemt met het raadsbesluit (het is geen onderdeel van het register of de paragraaf), heeft de rekenkamer nog nagegaan hoe de uitwerking hiervan in de praktijk is. Van de 37 verbonden partijen in de paragraaf wordt bij 6 verbonden partijen in de programmateksten de koppeling tussen verbonden partij en beleidsdoel (redelijk) duidelijk gemaakt (MRDH, Inkoopbureau H-10, Wigo4it, Omgevingsdienst Haaglanden, Bedrijvenschap Harnaschpolder en Industrieschap Plaspoelpolder).

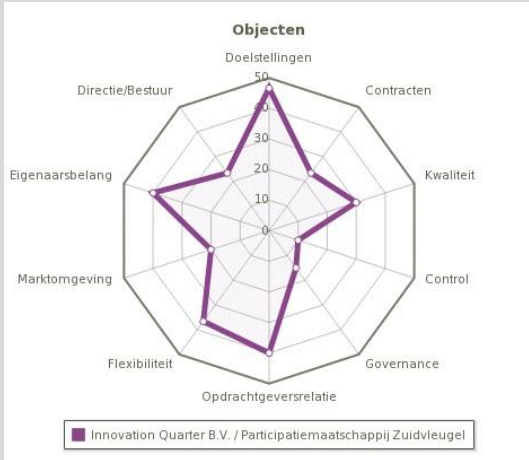

Bijlage 3 Voorbeeld vergroten informatiewaarde paragraaf Verbonden Partijen

In onderstaande tabel is de informatie over InnovationQuarter uit de paragraaf Verbonden partijen (begroting 2017) aangepast of aangevuld, zodat de informatiewaarde voor de raad wordt vergroot. De teksten die zijn aangepast of toegevoegd zijn grijs gemarkeerd. In de laatste kolom staat aangeven waar de informatie uit afkomstig is.

InnovationQuarter		Bron
Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad	Paragraaf
Doel	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.	Paragraaf & Jaar-rapportage
Gemeentelijke doel	Het stimuleren van innovatie in een vroege ontwikkelingsfase bij bedrijven uit het MKB binnen het cluster Safety & Security.	Rekenkamer
Koppeling met de beleidsbegroting	Het gemeentelijke doel valt onder het meer algemene doel [PM] van programmaonderdeel [PM] uit het beleidsprogramma 11.	Rekenkamer
Deelnemers	De gemeenten Rotterdam, Delft, Den Haag, Leiden en Westland, de Drechtsteden, het Ministerie van Economische Zaken, de provincie Zuid-Holland, de TU Delft Holding B.V., Libertatis Ergo Holding B.V., Erasmus MC, Stichting Heid en het LUMC te Leiden.	Paragraaf & Jaar-rapportage
Vestigingsplaats	Den Haag	Rekenkamer
Publiek belang	Als bedrijven, kennisinstellingen en overheden in de Zuidvleugel niet voortvarend aan de slag gaan om met name de innovatiekracht te versterken, verliest de regio in economisch opzicht (verder) terrein ten opzichte van andere regio's.	Rekenkamer
Motieven om deel te nemen	Het op gang brengen van activiteiten samen met andere publieke of private organisaties (katalysatorfunctie). Het vergroten van de bestuurlijke kracht en effectiviteit; de deelnemers staan samen sterker ten opzichte van hun omgeving.	Rekenkamer
Exit-mogelijkheden	Indien de gemeente wenst om haar deelname aan te beëindigen, moet zij eerst haar aandelen te koop aanbieden aan de medeaandeelhouders. Indien vast komt te staan dat geen van de medeaandeelhouders gegadigde is, mag de aanbieder tot drie maanden nadien alle door hem aangeboden aandelen, en niet slechts een deel daarvan, vrijelijk overdragen. Wanneer vanuit de medeaandeelhouders of vanuit andere partijen weinig interesse is om de aandelen over te nemen, loopt de gemeente het risico dat ze haar deelname niet tegen een reële prijs kan beëindigen.	Rekenkamer
Verbonden partij(en)	InnovationQuarter bestaat uit een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) en een Participatiemaatschappij (PPM). De ROM is een verbonden partij waar de gemeente een bestuurlijk en financieel belang heeft. De PPM is 100% dochter van de ROM, maar is formeel geen verbonden partij omdat de gemeente hier geen rechtstreeks bestuurlijk en financieel belang in heeft.	Rekenkamer
Bestuurlijk belang	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de algemene vergadering van aandeelhouders. De wethouder KIJ0 is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van de wethouder FVVM. Deze verbonden partij kent geen ambtelijke bestuurders of toezichthouders.	Paragraaf & Rekenkamer

Financieel belang	De gemeente heeft voor € 500.000 aan aandelen en daarmee 1,655 % van het aandelenbelang in InnovationQuarter verworven. Daarnaast verstrekt de gemeente een exploitatiesubsidie van € 400.000 (2016) aan InnovationQuarter.			Paragraaf, Jaar-rapportage & Jaarverslag IQ
Eigen vermogen en het vreemd vermogen.	Datum	Eigen vermogen	Vreemd vermogen	Jaarverslag IQ
	1 januari 2016	26.329.000	1.243.000	
	31 december 2016	26.217.000	1.526.000	
Financiële resultaat	€ - 2.612.000 (2016)			Jaarverslag IQ
Risico's en beheersmaatregelen	<p><u>Verbonden partij risico's en beheersmaatregelen</u></p> <p>InnovationQuarter werkt met een risicoregister. In het jaarverslag 2016 worden de negen belangrijkste risico's uit het risicoregister in een risicomatrix opgenomen en toegelicht:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. (gedeeltelijk) wegvallen van exploitatiebijdragen 2. Inzet middelen (tijd/geld) in trajecten zonder perspectief 3. Verliezen of niet kunnen aantrekken van geschikt personeel 4. Afhankelijkheid van individuele werknemers voor behalen doelstellingen 5. Politieke invloed op besluitvorming 6. Structuur en organisatie ontwikkelt zich niet passend met omgeving en activiteiten 7. Negatieve berichtgeving omtrent IQ 8. Niet voldoen aan wet-, regelgeving en richtlijnen 9. Samenwerkingsverbanden, portofolio en internationale bedrijven presteren en ontwikkelen niet volgens verwachting <p>Hoewel niet uitputtend zijn de belangrijkste geïmplementeerde beheersmaatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actieve, open en proactieve communicatie met aandeelhouders, participanten, stakeholders en medewerkers • Effectieve inrichting van de administratieve en bedrijfsprocessen, budgettering, monitoring van afspraken, (voortgang) rapportages • Uitvoerige en actieve uitvoering van due diligence en beheer van investeringen en screening van ondernemingen en samenwerkingspartners • Inzetten van additionele capaciteit om risico 9 te mitigeren <p><u>Gemeentelijke risico's</u></p> <p>Als verbonden partij kent IQ voor de gemeente Den Haag geen materiele risico's. IQ heeft een risicoscore van 28,5 (2017). In 2016 was dit 26,7. Deze score is het resultaat van een Naris risicoanalyse (zie figuur 1 voor een visuele uitwerking). Hoge risicoscores zijn hieronder toegelicht.</p> <p><u>Doelstellingen:</u> IQ scoort hier hoog omdat er niet afzonderlijk specifieke doelen of prestaties met Den Haag zijn afgesproken. Hier is niet voor gekozen omdat het om een regionale ontwikkeling gaat en de doelen dus ook voor de gehele regio zijn opgesteld. Er wordt eens per jaar aan de gemeente gerapporteerd over het behalen van de doelen.</p> <p><u>Opdrachtgeversrelatie:</u> Ook op dit aspect wordt hoog gescoord, omdat IQ tevens eens per jaar rapporteert aan zijn opdrachtgever omtrent het behalen van doelen.</p>			Paragraaf, Jaar-rapportage & Jaarverslag IQ

	<p>Eigenaarsbelang: De hoge score op dit aspect wordt veroorzaakt omdat het beschikbaar gestelde kapitaal volledig wordt bijgedragen door de deelnemers. Daarnaast is er sprake van dertien verschillende deelnemers.</p> <p><i>Figuur 1 Visualisatie resultaten Naris risico analyse Gemeentelijke beheersmaatregelen [PM]</i></p>	
Klant/opdrachtgever	<p>Het college kan via de Participantenraad en de exploitatiesubsidie invloed uitoefenen op het jaarplan van InnovationQuarter. Daarnaast heeft het college via de EPZ, de MRDH, HSD en WFIA diverse mogelijkheden om invloed op de economische agenda uit te oefenen. Voor de behartiging van de economische belangen van de gemeente is de wethouder Kenniseconomie, Internationale stad en binnenstad verantwoordelijk.</p>	Rekenkamer
Betrokkenheid van de raad	<p>De raad stelt haar kaders bij het vaststellen van de Programmabegroting en de raad controleert het college bij de Programmarekening. Daarnaast stelt de raad eenmaal per vier jaar een Economische Visie vast. Ten aanzien van het voorgenoemd besluit van het college tot deelname in InnovationQuarter heeft de raad geen wensen en bedenkingen kenbaar gemaakt. Bij de voortgangsrapportage Kenniseconomie ontvangt de raad specifieke informatie over InnovationQuarter.</p>	Rekenkamer & Jaar-rapportage
Doelrealisatie	<p>Aantal leads (potentiële klanten) binnen het cluster Safety & Security voor de stad en voor de regio Den Haag en het aantal leads voor de stad Den Haag in de vroege ontwikkelingsfase ten opzichte van het beoogde aantal leads.</p>	Rekenkamer
Ontwikkelingen	<p>In 2016 zijn zowel de Drechtsteden als het Holdingfonds Economische Investerings Den Haag (HEID) toegetreten. De investeringsportefeuille is nog in opbouw, waardoor ook nog nauwelijks exits met een positief rendement hebben plaatsgevonden. Ook is er nog sprake van een hoge volatiliteit van de waardeontwikkelingen in de aangehouden investeringsportefeuille. Vanwege het hoge risico van de aangelegene investeringen worden tijdig voorzieningen genomen. Gelet op het nog korte bestaan van IQ worden de komende twee tot vier boekjaren beschouwd als onderdeel van de opbouwfase, waarin het vanzelfsprekend is dat er nog een negatief resultaat wordt geboekt op de participatieactiviteiten. De kosten worden hierna naar verwachting gedekt door de gerealiseerde rendementen van de investeringen.</p>	Paragraaf & Jaar-rapportage
Evaluatiemoment	<p>In het vierde exploitatiejaar (2017) zal een evaluatie worden uitgevoerd op basis waarvan zal worden bepaald of Den Haag haar bijdrage in de exploitatielasten wil voortzetten.</p>	Rekenkamer & Jaar-rapportage

Tabel 3 Voorbeeld vergroten informatiewaarde paragraaf Verbonden Partijen.

Bijlage 4 Mate waarin de punten 4.a t/m 4.e zijn opgevolgd.

In tabel 4 wordt puntsgewijs ingegaan op de opvolging van de punten a t/m e.

Punt:	Constateringen rekenkamer
a.	<p>In het beleidskader wordt ingegaan op de portefeuillevreiding van de wethouders, waarbij wordt aangegeven dat een scheiding wordt gemaakt tussen de beleidsinhoudelijk verantwoordelijke wethouder (opdrachtgever) en de wethouder die belast is met de financiële beheersing van de verbonden partijen (eigenaar). Wanneer de wethouder die belast is met de centrale coördinatie op verbonden partijen zelf ook als beleidswethouder betrokken is, dan wordt de aandeelhouders- en/of toezichthouders rol bij een andere wethouder belegd. Bij de verbonden partijen waarbij dit het geval is (Omgevingsdienst Haaglanden, MRDH, BNG, Dunea, HTM Beheer, The Hague Trains Holding) wordt in het beleidskader niet aangegeven wie de eigenaarsrol overneemt van de wethouder FVVM. Buiten deze invulling gaat het beleidskader niet in op het scheiden van opdrachtgevers- en eigenaarsrollen op ambtelijk niveau die de rekenkamer in het onderzoek heeft geconstateerd bij Vroondaal, het Inkoopbureau H-10, InnovationQuarter en Wigo4it. Daarnaast merkt de rekenkamer op dat het geen nieuw beleid betreft. Als uitvoering op de motie toezichtkader verbonden partijen⁶, was de bestuurlijke scheiding in portefeuillevreiding al opgenomen in het oude beleidskader.⁷ Of de beëindiging van rolvermenging conform de strekking van het raadsbesluit nu ook daadwerkelijk is beëindigd, wordt uit het beleidskader en het bijbehorende raadsvoorstel niet helder.</p>
b.	<p>Het beleidskader meldt het uitgangspunt dat collegeleden of ambtenaren in principe niet als bestuurder of directeur benoemd mogen worden om mogelijke belangenverstremgeling (of het risico van verkeerde beeldvorming) te voorkomen. <i>“Bij voorgenomen uitzonderingen stelt de raad het college in de gelegenheid om haar wensen en bedenkingen te uiten, waar mogelijk voorafgaand aan de benoeming.”</i> Ervan uitgaande dat het college de raad in de gelegenheid stelt (en dus niet andersom zoals opgeschreven) wordt hiermee het raadsbesluit opgevolgd. Dit is maar ten dele het geval omdat in het raadsbesluit de voorwaarde staat <i>“ten aanzien van voorgenomen uitzonderingen”</i> terwijl in het beleidskader de reservering wordt gemaakt <i>“waar mogelijk voorafgaand aan de benoeming”</i>. In de jaarrapportage is niet per verbonden partij opgenomen of de rol van ambtenaren in de rol van bestuurder voor de andere verbonden partijen is afgebouwd.</p>
c.	<p>In het beleidskader is opgenomen dat voor nieuwe benoemingen als commissaris of toezichthouder geen ambtenaren of wethouders in aanmerking komen. Verder meldt het college bestaande benoemingen van ambtenaren of wethouders tegen het licht te houden wanneer verlenging of herbenoeming aan de orde is en/of wanneer de verbonden partij wordt geëvalueerd. Daarnaast geeft het college aan legitiem tot stand gekomen benoemingsafspraken te eerbiedigen. Aangezien de raad heeft besloten om de rollen van ambtenaren als toezichthouder in verbonden partijen te beëindigen en hierop geen uitzonderingen worden gemaakt, wordt met hetgeen in het beleidskader staat geen opvolging gegeven aan het raadsbesluit.</p> <p>In het beleidskader verwijst het college ook naar de jaarrapportage en paragraaf verbonden partijen voor wat betreft de resultaten op dit punt. Uit de jaarrapportage is echter niet expliciet op te maken in hoeverre ambtenaren een toezichthoudende rol vervullen bij een verbonden partij en/of dat deze rol beëindigd is/wordt. Uit het rekenkameronderzoek kwam naar voren dat bij de verbonden partijen Vroondaal en Winkelpanden sprake was van een ambtenaar in een toezichthoudende rol. In de eerste jaarrapportage werd e.e.a. toegelicht met betrekking tot dit onderdeel. Maar op basis van de huidige jaarrapportage is niet expliciet op te maken hoe de huidige situatie is voor wat betreft ambtenaren in een toezichthoudende rol.</p>
d.	<p>Het college heeft dit onderdeel ingevuld door de verantwoordelijkheid hiervoor bij de verbonden partijen neer te leggen. Sec genomen wordt hiermee dit punt uit het raadsbesluit opgevolgd. Maar wat van deze actie het resultaat is, is verder onduidelijk. Uit het rekenkameronderzoek bleek dat bij de verbonden partijen waar een ambtenaar een rol als bestuurder vervult, hier in elf gevallen de bestuurder alleen/zelfstandig of onbeperkt bevoegd, en in één geval er sprake was van een volledig volmacht. In deze twaalf gevallen zou het college zich op z'n minst meer kunnen inspannen om deze situatie te beëindigen en hierover aan de raad kunnen rapporteren.</p>
e.	<p>Bij elke verbonden partij staat het meest recente evaluatiemoment, dan wel wanneer er een evaluatie gepland staat of het feit dat (vooralsnog) geen evaluatie gepland is.</p>

Tabel 4 Mate waarin de punten 4.a t/m 4.e zijn opgevolgd.

⁶ Motie toezichtkader verbonden partijen (RIS270514), februari 2014

⁷ Beleidskader Verbonden Partijen 2014-2018 (RIS276864), oktober 2014